

**МЪЖЪТ И ЖЕНАТА В ОЦЕНЪЧНА ПЕРСПЕКТИВА
(ВЪРХУ ПАРЕМИОЛОГИЧЕН МАТЕРИАЛ
ОТ ПОЛСКИЯ ЕЗИК)¹**

Димитрина Хамзе
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**THE MAN AND THE WOMAN FROM AN EVALUATIVE
PERSPECTIVE
(ON PAREMIOLOGICAL MATERIAL FROM POLISH)**

Dimitrina Hamze
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The present study aims to identify at least some of the causes of the complex relationship between man and woman, of the oxymoronic mutual attraction-repulsion. They are sought at the energy level as an energy exchange between energy receivers and transmitters, at the axiological level through the 'ambiguity' and 'reversibility' of the assessment, as well as at the socio-psychological level as a gravity oscillation between the conventional and the individual. In the course of the study, an adequate approach to unite the two sexes in a harmonious manner is outlined.

Key words: man, woman, gender, energy, stereotype, value, evaluation, compatibility, phraseology

Мъжът, жената и взаимоотношенията помежду им представляват тема, актуална откакто свят светува и която ще продължава да бъде важна и да вълнува хората по цялото земно кълбо. На пръв поглед много експлоатирана (литературата, свързана с нея, расте лавинообразно), тя ще си остане винаги нова, недоизследвана и недоизказана. Изучавали са я и ще продължават да я изучават както неспециалисти,

---

¹ Изследването е част от Факултетния проект на ФФ при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ФП 19-ФлФ-008 към Фонд „Научни изследвания“ при ПУ „Паисий Хилендарски“)

така и историци, философи, психолози, писатели, хора на изкуството. Съзвучните отношения, разбирателството и сътрудничеството между двата пола, все по-трудно постижими в съвременното ни, е от първостепенно значение за съществуването и развитието на световното общество, а днес – за спасяването му от самоунищожение.

В книгата си „Поетика на любовта“ Валери Стефанов засяга темата за упадък на любовта: „Любовта е отпаднала, защото е дошло времето на „последния човек“, за което ни предупреждаваше Фридрих Ницше. Това е човекът на дребните наслаждения, на немощните копнежи, на лъковете, които не могат да бъдат опънати. Последният човек „всичко смалява“, следователно той ще смали и любовта, способността си за нея. Последният човек пита *Що е обич?* и примигва глупаво“ (Стефанов 2016: 10 – 11).

1. Енергийното равновесие на мъжкото и женското начало (мъжко-женска синергетика)

Когато анализираме един индивид, трябва най-напред да проверим дали той се е осъществил и съзрял като носител на своя пол, а не да му прикачваме предварително или „рецептурно да му предписваме“ стереотипно утвърдените качества на неговия пол. Човекът като такъв (независимо от пола си) притежава женски и мъжки полюс и един здрав вътрешен свят позволява да се отключи енергията, която по същество е безполова. Именно тази „двуполова симптоматика“ на всеки от двата пола ги прави „конгруентни“ помежду им. Пълните противоположности или пълните еднаквости не са съчетаеми, а взаимно се отблъскват: първите няма как да се съвместят, за какво „да се качат“, за да си подхождат, а вторите няма с какво да се оразличат, за да бъдат интересни и привлекателни един за друг. Ако различията между двата пола бяха толкова резки, крайни и непримирими, тогава всякаква комуникация между тях би била невъзможна. Основното, което е необходимо за личностна реализация у всеки индивид, е здравият вътрешен живот. Според Пиер Дако женствеността може да се определи като глината за изработването на съда, а мъжествеността – като готовия съд. Ето защо всеки човек трябва да развие хармонично и двата полюса. Женското и мъжкото и у двата пола са два начина на употреба на принадлежщата им енергия. По-разумно е да мислим за мъжете и жените не толкова като за фигуративни представители на определения пол, колкото като за приематели и предаватели на енергия.

П. Дако изтъква, че в стандартна мисловна перспектива и двата пола са „губещи“. Жените – защото творчеството им е представяно

като „мъжка“ дарба, а мъжете – защото изпитват угризения и чувство за вина, ако проявят чувства или се отпуснат и „разхленчат“ като „жени“. Всъщност обаче, за да има хармоничен баланс в менталното поле на конкретния пол, който се превежда и на езика на междуполовите релации, трябва да се възприеме идеята, че женствеността – основната енергия – е на първи план, а мъжествеността е призвана да освободи тази енергия с цел тя да се развие и оползотвори по най-добрия начин. За да се стигне до това убеждение обаче, се налага хората да променят мисленето и схващанията си както за себе си, така и за заобикалящия ги свят (срв. Дако 1999: 217 – 232).

В „Политика на пола“ френският философ Силвиан Агасински апелира за „смесване“ на половете – признаване и уважаване на половете различия и на тази основа постигане на равноправие. Въпросното „смесване“ разбираме не като разграждане и размиване на половата идентичност (т.е. като полова деидентификация), а като биопсихична възможност за по-здрава съчетаемост, засилена компатибилност между двата пола, разбира се, при задължително съобразяване с индивидуалните особености на индивида като представител на съответния пол (срв. Агасински 2001). Такова разбиране е съзвучно с концепцията на П. Дако за енергийната структура и когравитацията на половете.

2. Ценностна диагностика на мъжкото и женското

Жената и майката са създанията, при които мъжът се завръща след битките в живота. Те са уютът на дома, топлината на огнището, опората, центърът на мъжката личност. За жената мъжът също е опорен стълб в битките с живота, великодушен закрилник, нежен и грижовен съпруг. Ценността е семантична абстракция; тя възплъщава и филтрира предпочитанията и очакванията на субекта в зависимост от представите и разбиранията му за добро и зло. Стереотипът на свой ред е екстракт от редуцирани и рестриктивни квалификации на субекта, обрасли с множество исторически, етнически, религиозни и социокултурни препратки.

На базата на някакъв възприет и утвърден в социокултурното пространство ценностен модел ние оценяваме пола. Но е под въпрос дали си даваме сметка какво всъщност оценяваме или по-точно какво избираме да оценяваме, защо и с каква цел го подлагаме на оценка, как го оценяваме (с какви критерии, по какви показатели), при какви обстоятелства, в какъв момент от развитието и живота на субекта като представител на съответния пол и дали оценяваме качеството или яв-

лението многоаспектно, „ветрилообразно“, или пък обратното – използваме едностранчив, „монохромен“ оценъчен код. Очевидно е, че в зависимост от обстоятелствата всички десетки пъти на ден сме или облагодетелствани, или поставени в неизгодно положение. Блестяща пианистка например може да бъде в неизгодно положение спрямо 15-годишен математик, ако критерий за сравнение е математиката, и обратно. Днешното неизгодно положение утре може да се окаже предимство. Важното е да не оставяме привидностите да ни подвеждат. Някои предимства могат да се обърнат в наша вреда и обратно. По отношение на чувството за малоценност мъжът изглежда облагодетелстван, защото нашето общество принадлежи на мъжете. Въпреки всичко той е в неизгодно положение, защото се бои да не изгуби авторитета си, страхува се да не би да не се окаже на висотата на изискванията към него и т.н. Общественият диктат е безжалостен. Витолд Гомбрович разкрива драматизма на латиноамериканската действителност в сферата на мъжко-женските релации: „*Mezcyzna zbarbaryzowany, kobieta skarłowaciała – oto para aktorów południowoamerykańskiego dramatu erotycznego*“² (Gombrowicz 2003: 16). За типичния латиноамериканец писателят казва: „*Nie tyle pragnie on oczarować kobietę własnym urokiem, ile raczej osiąść jej uroki. Nie potrafi jej zdominować, lecz raczej ulega jej dominacji. Potrzebuje jej i dlatego musi się do niej dostosować*“³ (Gombrowicz 2003: 59). И по-нататък: „*Południowy Amerykanin nie może już dostosowywać się do swej kobiety i jej rozlicznych masek, lecz musi stworzyć ją na nowo wedle swych prawdziwych duchowych potrzeb, tak aby odnowiona w ten sposób kobieta z kolei jego samego stworzyła i odnowiła*“⁴ (Gombrowicz 2003: 76).

Следователно в зависимост от обстоятелствата всяко предимство може да се превърне в своята противоположност и обратно. А самата ситуация не може да се тълкува като *непълноценност* или *превъзходство*. Това би означавало да бъдат подлагани на оценка природни дадености или продиктувани от обстоятелствата постъпки.

² „Варваризиран мъж и инфантилизирана, умалена жена – това са двойката актьори в южноамериканската еротична драма“ (тук и нататък преводът е мой – Д. Х.).

³ „Той не толкова се стреми да заплени жената със собствения си чар, колкото да се домогне до нейния. Не може да я завладее, а по-скоро се оставя тя да го завладее. Има нужда от нея и затова е принуден да се нагажда към нейните желания.“

⁴ „Латиноамериканецът не може вече да се приспособява към своята жена и различните ѝ маски, а трябва отново да я сътвори в хармония с истинските си духовни потребности, така че обновената по този начин жена на свой ред да сътвори и обнови самия него.“

В този ракурс много опасни са термини като *непълноценност* и *превъзходство*, които стават ядрени в стратегията за омаловажаване и затъмняване на женското присъствие в света. Тези определения, за съжаление, се превръщат в осеви стълбове за превратното, уви, оценностяване на половете. Лесно е да се досетим, че непълноценността маркира женското пространство, а превъзходството – мъжкото. Какво обаче се крие зад тях? Всеки недостатък или съответно предимство се представлява от тези термини. Въпросът дали дадено качество е недостатък, или предимство, обаче е твърде спорен. Често това, което стандартно изглежда недостатък, се оказва предимство и обратно. Трябва да се съгласим, че желанието за сила и доминация, присъщо на мъжете, е типично за страхливците, а заблуждаващата „непълноценност“ на жената на практика е недоказуема по ред причини:

1) *Андроцентричната перспектива* налага съпоставка с мъжкия пол, „провъзгласен“ за образец: *Nie żona zdobi męża, ale mąż żonę* (‘Не жената е украшение за своя мъж, а мъжът за жена си’), *Strzeż się złej kobiety i nie ufaj dobrej. Z obcowania z kobietami wyniknąć może tylko ogień albo dym.* (‘Пази се от лоша жена и не вярвай на добра. От общуването с жени ще получиш само огън или дим’), *Kobieta ze swym instynktem dręczenia jest i będzie zawsze zgubą mężczyzny.* (‘Инстинктът на жената да изтезава, ще бъде винаги пагубен за мъжа’), *Szczęście mężczyzny brzmi: ja chcę. Szczęście kobiety: on chce.* (‘Щастието на мъжа звучи: аз искам. Щастието на жената: той иска’)⁵. В качеството си на изходна база за сравнение мъжът предопределя търсенето на липси в полето на женското. Рядко обаче си задаваме въпроса какво не достига на мъжа в сравнение с жената и рядко забелязваме нейното предимство в някои отношения. В полския паремийен корпус не липсват примери за това: *Kobiety zaprowadzą ład tam, gdzie mężczyźni wprowadzili chaos.* (‘Жените ще въведат ред там, където мъжете са въвели хаос’), *Tylko kobiety dorastają. Mężczyźni nie są dorośli nigdy.* (‘Само жените порастват, мъжете никога’), *Mężczyzna nabywa delikatności, kobieta rodzi się z nią.* (‘Мъжете придобиват деликатност, жените се раждат с нея’), *Kobieta posiada tysiąc środków, aby strzec swego wpływu i zarazem swojej godności.* (‘Жените притежават хиляда начина да запазят своето влияние и същевременно достойнството си’), *Kobiety przy bliższym poznaniu w ogóle zyskują, mężczyźni w ogóle*

---

⁵ Всички паремийни изрази в този текст са почерпани от Сборника с пословици на Доброслава Шверчинска (Świerczyńska 2003) и от електронния източник: <http://www.tojakobieta.pl/to-i-owo/aforyzmy-o-kobietach.html> (29.02.2020 г.)

tracą. (‘При по-близко опознаване жените обикновено печелят, а мъжете обикновено губят’), *Kobieta jest zaproszeniem do szczęścia.* (‘Жената е поканена за щастие’), *Kobieta jest przyszłością mężczyzny.* (‘Жената е бъдещето на мъжа’). „В светлината на прожекторите“ обаче присъства преди всичко мъжът с подчертаното му превъзходство, подсигурено а priori от принадлежността му към „силния“ пол: *U mężczyzny każdy grzech śmiertelny jest powszednim, u kobiet każdy powszedni jest śmiertelnym.* (‘При мъжа всеки смъртен грях е незначителен (повседневен), а при жената всеки незначителен е смъртен’), *Kobieta ma tyle lat, na ile wygląda, mężczyzna – na ile się czuje.* (‘Жената е на толкова години, на колкото изглежда, а мъжът – на колкото се чувства’), *Mężczyzna powinien być trochę ładniejszy od diabła, a panna tylko trochę brzydsza od anioła.* (‘Мъжът трябва да е малко по-хубав от дявола, а жената – малко по-грозна от ангела’).

2) Недостигът обикновено се превежда като *непълноценност*, а *предимството* – като *превъзходство*.

3) Когато става дума за *различия* между мъжа и жената, тя има нагласата (която е втълпена) да мисли, че са в неин минус, докато същите тези различия са в полза на мъжа. Стереотипното мислене сочи, че мъжете са логични и интелигентни, а жените са слабо интелигентни или направо глупави: *Kobieta ma włos długi, a rozum krótki.* (‘Жената има дълга коса и къс разум’), *Kobiety zawsze gotowe poprawiać kurację doktora.* (‘Жените винаги са готови да поправят лечението на доктора’), *Babska droga od pieca do proga.* (‘Пътят на жената е от печката до прага’), *Ile białych wron, tyle mądrych żon.* (‘Колкото са белите врани, толкова са и умните жени’). *Białogłowie pstro w głowie* (‘На жената главата е празна’), *Inteligencja kobiety jest w jej urodzie, uroda mężczyzny jest w jego inteligencji.* (‘Интелигентността на жената е в нейната красота, а красотата на мъжа е в неговата интелигентност’). Различният тип интелигентност на жената не означава, че тя е лишена от нея. Съмнително е дали изобщо знаем какво включва понятието интелигентност. Най-вероятно на андроцентричната общност е поизгодно да изтъква само някои негови съставки за сметка на други и тази стратегия е пламенно поддържана и охранявана пак от жени, само че ревностни феминистки, т.е. – „андроцентристки“. Интелигентността не е само рационална и аналитична мисъл, мъдрост и разум, но и емоционална проникновеност, интуитивно прозрение, дълбоко разбиране, деликатност, такт и емпатия. Емоционалната интелигентност е способност да се „напипа“ и определи неуловимото. Нейният извор е майчинството с неговото велико тайнство, все още забулено в мис-

терия за науката. Интимната и неразривна връзка на майката с детето в утробата ѝ предопределя нейната емоционална озареност и особена прорицателност, чужди на мъжа. Според Монсеф Гутини емоционалната интелигентност се разчленява на пет взаимно свързани елемента: осъзнаване на емоциите, управление на емоциите, самомотивация, емпатия и овладяване на междуличностните отношения (Гутини 2003: 44). Тези елементи благоприятстват освобождаването и укрепването на личността. В комуникативната равнина на междуличностните отношения емоционалната интелигентност установява особен вид йерархия, която може коренно да се различава от йерархията, дефинирана от семейния, социалния и професионалния критерий. Такъв е случаят с отдаваната степен на превъзходство или малоценност или уважението към другия (срв. Гутини 2003: 45). Опознаването и разчитането на емоциите са несъмнено женски приоритет: *Są rzeczy, które kobieta lepiej widzi niż stu mężczyzn.* (‘Има неща, които жената вижда по-добре от сто мъже’), *Kobieta lepiej niż mężczyzna potrafi ocenić ludzi, kierując się nie tylko rozumem, ale i intuicją.* (‘Жената по-добре от мъжа може да оцени хората, ръководейки се не само от разума, но и от интуицията си’), *Instynkt kobiety jest niezawodny. Łatwo nim coś przeczuć, trudno zrozumieć.* (‘Инстинктът на жената е безпогрешен. С негова помощ е лесно нещо да се предусети, трудно е да се разбере’), *Kobiety mają wspaniałe instynkt. Wszystko zauważają – z wyjątkiem tego co oczywiste.* (‘Жените имат безпогрешен инстинкт. Всичко забелязват с изключение на очевидното’).

Освен емоционалната интелигентност обаче жената може да притежава дълбок и аналитичен ум. Фактът, че има пословици (броят им е без значение), които го потвърждават и които „контрират“ пропагандиращите илюзията за „плиткия“ ѝ акъл, е достатъчно красноречив: *Mądrość mężczyzny ogarnia wiele rzeczy powierzchownie. Mądrość kobiety ogarnia mało rzeczy, ale głęboko.* (‘Умът на мъжете обхваща много неща повърхностно. Умът на жените обгръща малко неща, но проникателно’). В тайнственото присъствие на жената здравият разум, разсъдливостта и логиката на мъжа сякаш олекват и отстъпват.

4) Въпросът за непълноценността и превъзходството често се поставят най-общо, без оглед на обстоятелствата и повелите на момента.

5) Рядко се стремим да проумеем в какво отношение жената е по-малко в сравнение с това, което би могла да бъде. А тя би могла да бъде много повече от това, което виждаме в даден момент, и то не се отнася само до външния ѝ вид, но до цялостното ѝ осъществяване. До

влюбения, нежен, грижовен и разбиращ я съпруг тя разцъфтява и обратно – до злия грубиянин бързо повяхва: *U dobrego męża żoneczka jak róża, a u złego draba we trzy lata baba.* (‘При добрия съпруг жената е като роза, а при лошия за три години става бабичка’).

б) Установеното в руслото на общоприетия модел и оценявано като положително качество наистина ли е *плюс* за представителя на съответния пол, или е с обратен знак за неговия носител (срв. авторитетът, силата, победоносното у мъжа радват ли го, или той се самозалазва, че е удовлетворен, прикривайки страх и дълбока фрустрация). Дали хубостта на жената е достатъчна за нейното удовлетворение, щом трябва да бъде изкупена с глупост, мързел и/или обществено презрение (отхвърляне) заради задължителното ѝ съчетаване с развратност и изневяра? И защо ли жената се примирява с този ментален стереотип? Може би защото се опитва да отговори „достойно“ на обществените „поръчки“, които имат маскулинен произход: *Kto kobietę ustrzeże, ten na pajęczynie się powiesi.* (‘Който опази жената, той на паяжина ще се обеси’), *Nie masz kobiety, której by zło nie skusiło.* (‘Няма жена, която да не е изкушена от зло’), *Lat piętnaście kiedy minie, nie ma co wierzyć dziewczynie.* (‘Щом навърши петнайсет години, не вярвай на момичето’). *Z dziewczyną na wydaniu jak z chlebem do pieca – trzeba się spieszyć.* (‘С момичетата за женене е като с хляба в печта – трябва да се бърза’).

„Превъзходящият“ съответно се пръска от самодоволство, а „непълноценният“ се свива засрамено в ъгъла. Следователно въпросът кой стои по-високо – мъжът или жената, е неадекватен. Все едно да питаме кое е по-важно – огънят или водата, планината или долината? Независимо че категорично преобладават пословиците, изтъкващи превъзходството на мъжа, срещат се и паремии, уравнивяващи двата пола в ценностно отношение. При това самите мъже го признават: *My rządzą światem, a nami kobiety.* (‘Ние управляваме света, а нас ни управляват жените’), *My rządzą pieniędzmi, a nami kobiety.* (‘Ние управляваме парите, а нас ни управляват жените’). Любовта е разковничето на взаимното привличане, възхищение и уважение. Тя просветлява съзнанието, руши йерархиите и прави двата пола равноценни. *Mężczyźni mówią do rozumu, niewiasty do serca.* (‘Мъжете говорят на разума, жените – на сърцето’), *Cóż by Adam poradził, gdyby Bóg w raju Ewę nie posadził.* (‘Какво би сторил Адам, ако Бог не му бе пратил Ева в рай’), *Dobrane małżeństwo to raj na ziemi.* (‘Сполучливият брак е рай на земята’), *Dusza jedna we dwóch ciałach.* (‘Една душа в две тела’), *Miłość z miłości się rodzi.* (‘Любовта от любов се ражда’), *Miłość*

wszystko słodzi. (‘Любовта всичко подслажда’), *Miłość ci wszystko wybaczy.* (‘Любовта всичко ще ти прости’).

Никога не си задаваме въпроса дали мъжът и жената действително са това, което биха могли да бъдат. Не са ли и единият, и другият пол под равнището на това, което биха могли да дадат от себе си? Една осъществена жена далеч превъзхожда който и да е непораснал мъж, дори той да е гениален. Зрелият мъж също превъзхожда жената дете. Жената предмет е непълноценна. Всеки влюбен в земята земеделец превъзхожда равнодушния към професията си началник и т.н.

7) Налага се думата *непълноценен* да бъде заменена с думата *неравнопоставен*, а думата *превъзхождащ* – съответно с *облагодетелстваност*. Така знаците ще се разменят, а езиковата добросъвестност ще допринесе за правилното разбиране на нещата, тъй като става дума за способности, но най-вече за *личностна реализация*, без значение дали тя се отнася за мъжа, или за жената. За съжаление обаче, обикновено един човек е сравняван с друг, вместо да бъде съизмерван със собствените му способности. По този начин субектът твърде „нездравословно“ смесва това, което е, с това, което обществото очаква от него.

3. Заключение

Деградацията на любовта в днешния свят, в който хората я смесват с интересите и привързаностите главно от безпомощност, е факт, но любовта трябва да бъде възродена чрез осъзнаване, самоопределяне и анализ на собствената половата идентичност в жизнена корелация с тази на съществото от другия пол, а може би и чрез възкресяване на някои изтлели здравословни инстинкти. Енергийните полета на мъжа и жената са не само напълно съвместими, но и взаимно обуславящи съществуването и предназначението си. Неслучайно всеки човек – мъж или жена – е до известна степен смесен. Именно тази биопсихична хибридность обуславя възможността за признаване и уважаване на половите различия и на тази основа за постигане на равноправие. Паремнологичният материал от полския език, отнасящ се до мъжа и жената като психически „вселени“, предлага богата почва за размисъл и очертаване на стратегия за междуполово съзвучие и разбирателство.

Термините *непълноценност* и *превъзходство*, създадени, за да засенчат женското присъствие в света чрез лингвистично „затъмнение“, трябва да бъдат заменени с *неравнопоставеност* и *облагодетелстваност*. Много са аргументите, оборващи твърдението за „непълноценността“ на жената. Извличаме ги от самите провербиални

фрази: предопределящата роля на андроцентричния поглед към света, ограничаващата перспектива на квалификация, която затваря полово маркирания субект в калъп без възможност да разбере какъв би могъл да бъде, какъв е потенциалът му, който би могъл да разгърне, налагането на „положителен“ оценъчен стандарт за представителите на съответния пол без специализирано проучване дали той го удовлетворява, или не, грубото обобщаване на наблюденията, което жертва индивидуалността в името на пола, липсата на достатъчно мотивация за направената оценка.

Наличието на пословици с контрастна оценка подсказва амбивалентната природа на пола, подтиква човека да търси пътища за съвместяване на противоположностите както в рамките на конкретния пол, така и между половете, което дава надеждна перспектива за естествено общуване. Противоположните по съдържание паремии показват, че в менталното пространство на индивида на базата на собствения му социален, културен и екзистенциален опит човешкото същество (мъж или жена) е разнолико и многоаспектно, че има съществени различия както между представителите на един и същи пол, така и в пределите на една и съща полово маркирана личност в зависимост от обстоятелствата, в които е поставена. Патриархалният модел на мъжко-женските отношения, отразен в полските паремийни конструкции, дава представа не само за мисловните стереотипи и обществените императиви, популяризиращи и умножаващи някои когнитивни установености, както и определени екзистенциални очаквания от представителите на противоположния пол, но задава и перспективата за промяна, призвана да компенсират недостатъците на този модел. Преломът в съзнанието би променил и оценъчните траектории.

Делението на „силни“ и „слаби“ е безпочвено. Човешките същества: мъже и жени, трябва да бъдат ценени и оценявани според личните им качества, според нещата, които правят и мислят, според мечтите, които имат, и ресурсите, с които разполагат за личностното си развитие, а не според натрапени и втвърдени стереотипи, свързани с пол, възраст, раса и вяра.

ЛИТЕРАТУРА

- Агасински 2001:** Агасински, С. *Политика на пола*. [Agasinski, S. *Politika na pola.*] София: HURA, 2001.
- Гомбрович 2003:** Gombrowicz, W. *Nasz dramat erotyczny*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003.
- Гутини 2003:** Гутини, М. *Емоционалната интелигентност*. [Gutini, M. *Emotionalnata inteligentnost.*] София: Просвета, 2003.
- Дако 1999:** Дако, П. *Жената и нейната дълбинна психология*. [Dako, P. *Zhenata i neynata dalbinna psihologiya.*] София: Колибри, 1999.
- Пословици за женската красота:** *Przysłowia o kobiecej urodzie*. Електронен ресурс: <<http://www.tojakobieta.pl/to-i-owo/aforyzmy-o-kobietach.html>> (29.02.2020).
- Стефанов 1983:** Стефанов, В. *Поетика на любовта*. [Stefanov, V. *Poetika na lyubovta.*] София: ИК „Авлига“, 2016.
- Шверчинска 2003:** Świerczyńska, D. *Przysłowia są... na wszystko*. Warszawa: PWN, 2003.